

Bestseller *New York Times*

Cum să nu faci nimic

*Economia atenției
și capcanele ei*

Jenny Odell

INTRODUCERE

Cum să supraviețuiești utilității

Mântuirea se conservă într-o crăpătură mică
din continuumul de catastrofe.

Walter Benjamin¹

Nimic nu este mai greu de făcut decât să nu faci nimic. Într-o lume în care valoarea ne este stabilită de productivitate, mulți dintre noi simțim că fiecare minut ne este acaparat, optimizat sau considerat resursă financiară de către tehnologiile pe care le utilizăm zi de zi. Ne folosim timpul liber pentru evaluări numerice, interacționăm cu versiuni algoritmice ale oamenilor din jur, ne creăm și ne conservăm stiluri personale. Unii simt un fel de satisfacție inginerescă de pe urma eficientizării și diseminării în rețea a întregii lor experiențe trăite. Cu toate acestea, persistă o neliniște asociată suprastimulării și incapacității de a menține un șir al gândurilor. Deși este greu de identificat înainte de a dispărea în spatele ecranului care îți distrage atenția, această senzație este, de fapt, presantă. Încă recunoaștem că multe dintre lucrurile care dau sens vieții izvorăsc din accidente, întreruperi și întâlniri fericite, din

acel „timp liber“ pe care perspectiva mecanicistă asupra experiențelor încearcă să-l elimine.

În 1877 încă, Robert Louis Stevenson numea starea de a fi ocupat un „simptom al lipsei de vitalitate“ și observa că există „un fel de morți-vii abia conștienți de faptul că trăiesc, exceptând momentele în care desfășoară activități convenționale“². Și, la urma urmei, avem o singură viață de trăit. În dialogul „Despre scurtimea vieții“, Seneca descrie oroarea de a privi în urmă și de a conștientiza că viața ne-a scăpat printre degete. Cam la fel te simți și după ce îți dai seama, cu stupoare, că ai pierdut o oră pe Facebook.

„Privește înapoi în amintire și vezi [...] cât de mulți au fost cei care te-au jefuit de viață, fără ca tu să îți dai seama ce pierzi, cât de mult timp s-a dus în suferință vană, bucurie prostească, patimă lacomă și în vorbe lingușitoare, cât de puțin timp ți-a rămas pentru tine din propriul tău timp; îți vei da seama că mori înainte de vreme.“³

La nivel colectiv, miza este și mai mare. Suntem conștienți de faptul că trăim în vremuri complexe care necesită raționamente și conversații complexe și că acestea, la rândul lor, necesită un timp și un loc care nu sunt de găsit. Confortul conectivității fără limite a acoperit nuanțele conversațiilor personale, eliminând în acest proces foarte multe informații și contexte. Într-un ciclu nesfârșit în care comunicarea încetează și timpul reprezintă bani,

există tot mai puține momente în care putem evada și tot mai puține căi prin care să ne găsim unii pe alții.

Având în vedere cât de greu supraviețuiește arta într-un sistem care apreciază doar rezultatul final, miza este și una culturală. Ceea ce au în comun credința neoliberală, tehnocrată în stilul Manifest Destiny* și cultura lui Trump este lipsa de răbdare față de orice este nuanțat, poetic sau mai puțin evident. Aceste „nimicuri“ nu pot fi tolerate, deoarece nu pot fi utilizate sau însușite și nu dau rezultate concrete. (În acest context, dorința lui Trump de a opri finanțarea agenției National Endowment for the Arts** nu mai pare deloc surprinzătoare.) La începutul secolului al XX-lea, pictorul suprealist Giorgio de Chirico a anticipat o îngustare a orizontului activităților „neproductive“, precum observația. El scrie:

„Când ești pus în fața acestei lumi care devine tot mai materialistă și mai pragmatică, îți dai seama că, în viitor, contemplarea unei societăți în care cei care trăiesc pentru plăcerile minții nu vor mai avea dreptul la un loc sub soare nu va mai constitui o idee excentrică.

* Apărut în 1845, Manifest Destiny este un concept conform căruia Statele Unite erau menite (de către Dumnezeu) să-și extindă dominionul și să implementeze democrația și capitalismul pe tot continentul Americii de Nord. Acesta a fost utilizat și pentru a justifica îndepărtarea forțată a amerindienilor și a altor grupuri din locurile lor de baștină.

** National Endowment for the Arts este o agenție independentă a guvernului SUA care oferă sprijin și finanțare pentru proiecte artistice.

Scriitorul, gânditorul, visătorul, poetul, metafizicianul, observatorul [...], cel care încearcă să rezolve o ghicitoare sau să-i judece pe alții vor deveni personaje anacronice, menite să dispară de pe fața pământului, asemenea ihtiozaurilor și a mamuților.⁴

Cartea aceasta este despre cum să-ți păstrezi acest loc sub soare. Este un ghid ilustrat despre cum să nu faci nimic, iar asta ca act de rezistență politică față de economia atenției*, cu tenacitatea acelor proprietari chinezi de case care refuză să-și vândă proprietățile pentru a fi demolate și a face loc unei autostrăzi. Îmi doresc acest lucru nu doar pentru artiști și scriitori, ci și pentru oricine vede viața ca fiind *mai mult decât un simplu instrument* și, ca atare, un lucru care nu poate fi îmbunătățit. Un simplu refuz îmi motivează argumentul: refuzul de a crede că locul și timpul prezente și persoanele care te înconjoară nu sunt de ajuns. Platformele precum Facebook și Instagram funcționează ca niște baraje care fac bani de pe urma interesului nostru firesc față de viețile celorlalți și de pe urma nevoii noastre eterne de apartenență la o comunitate, punând stăpânire pe și profitând de cele mai profunde dorințe ale noastre, ducând astfel la frustrare. Solitudinea, observația și simpla conviețuire ar trebui văzute nu doar ca scopuri în sine, ci și ca drepturi inalienabile ale oricărei ființe suficient de norocoase să fie în viață.

* Principiul de bază al economiei atenției este că nivelul de atenție de care beneficiază un obiect este un produs, o sursă de valorizare.

Faptul că „nimicul“ pe care îl propun eu reprezintă un nimic doar din perspectiva productivității capitaliste explică ironia că o carte intitulată *Cum să nu faci nimic* este, într-o anumită măsură, un plan de acțiune. Îmi doresc să identific o serie de mișcări: 1) o renunțare, asemănătoare mișcării *drop out** din anii '60; 2) o mișcare laterală spre lucrurile și oamenii din jurul nostru; și 3) o mișcare descendentă pentru găsirea locului potrivit. Dacă nu suntem vigilenți, modelul actual al tehnologiei ne va pune piedici la fiecare pas, creând deliberat ținte false de introspecție, curiozitate și o dorință de a aparține unei comunități. Atunci când oamenii tânjesc după orice fel de evadare, merită să-ți pui întrebarea: Ce ar însemna „întoarcerea la glie“**, dacă am considera acea glie locul în care ne aflăm în prezent? Ar putea „realitatea augmentată“*** să însemne pur și simplu să renunți pentru scurt timp la telefon? Și ce (sau cine) se află în fața ta atunci când lași, în cele din urmă, telefonul din mână?

* *Turn on, tune in, drop out* („Pornește, ascultă, renunță“) este sloganul consacrat al lui Timothy Leary, psiholog și scriitor american, renumit pentru susținerea drogurilor psihedelice. Inițial, s-a considerat că îndemnul la renunțare făcea referire la renunțarea la sistemul de învățământ, dar ulterior, Leary a susținut că făcea referire la renunțarea la conformitate.

** În engleză, *back to the land* se referă la o mișcare caracterizată prin auto-suficiență, autonomie și comunitate locală, prin care oamenii reîncep să-și cultive singuri hrana.

*** Realitatea augmentată reprezintă o tehnologie nouă care combină elemente din lumea reală cu elementele din lumea virtuală.

Această carte încearcă să identifice niște izvoare ascunse de ambiguitate și ineficiență în peisajul tot mai extins al determinismului neoliberal. În era Soylent*, asta reprezintă o masă care cuprinde patru feluri de mâncare. Dar, deși sper că invitația de a te opri din ce faci sau de a încetini ritmul îți va oferi o oarecare ușurare, nu vreau ca acest lucru să se reducă la o simplă retragere de weekend sau la o simplă lucrare privind creativitatea. Scopul practicii de a nu face nimic nu este să ne întoarcem la locul de muncă pregătiți să fim mai productivi, ci să punem sub semnul întrebării ceea ce percepem în momentul de față ca fiind productiv. Evident, argumentul meu este anti-capitalist, mai ales în ceea ce privește tehnologiile care încurajează o perspectivă capitalistă asupra timpului, spațiului, sinelui și comunității. În același timp, argumentul meu ține de istorie și de mediu: consider că prin redirecționarea și concentrarea atenției, va crește și nivelul de conștientizare a contribuției la istorie și la o comunitate mai-mult-decât-umană. Din perspectivă socială sau ecologică, obiectivul final al practicii de „a nu face nimic“ este acela de a forța individul să nu se mai concentreze asupra economiei atenției, ci asupra domeniului public, fizic.

Nu sunt împotriva tehnologiei. La urma urmei, există anumite forme de tehnologie – de la instrumentele care ne permit să observăm natura până la rețelele de socializare

* Companie americană care produce înlocuitoare pentru hrana obișnuită, în general pe bază de pudră solubilă.

necomerciale, descentralizate – care ne pot situa mai deplin în prezent. Mă opun mai degrabă modului în care platformele corporatiste ne cumpără și ne vând atenția, precum și modelelor de tehnologie și utilizărilor acestora, care promovează o definiție limitată a productivității și ignoră aspectele locale, fizice și poetice. Mă îngrijorează efectele pe care le au rețelele de socializare și caracteristicile acestora, care provoacă dependență, asupra exprimării – inclusiv asupra dreptului de a nu te exprima. Dar personajul negativ în acest caz nu este neapărat internetul sau ideea de rețele de socializare, ci logica invazivă a rețelelor de socializare *comerciale* și stimulentele financiar al acestora de pe urma menținerii noastre într-o stare de neliniște, invidie și distracție profitabilă. Mai mult decât atât, aceste platforme dezvoltă cultul individualității și al stilului personal, afectându-ne atât percepția despre sine în mediul offline, cât și pe cea despre locurile în care trăim.

Dat fiind că insist pe ideea de a ne concentra asupra locului în care ne aflăm și a momentului prezent, este important pentru mine ca această carte să aibă la bază Regiunea Golfului San Francisco*, locul în care am crescut și în care locuiesc și acum. Această regiune este renumită pentru două lucruri: companiile de tehnologie și splendoarea naturală. Aici poți ajunge cu mașina, pe

* Regiune care cuprinde estuarele San Francisco, San Pablo și Suisun Bay.

Sand Hill Road, de la birourile societăților cu capital de risc, din partea de vest până la pădurea de brad roșu de pe coastă cu priveliște spre mare sau poți ieși din campusul Facebook direct într-o mlaștină sărată plină de păsări de coastă. Când eram mică și locuiam în Cupertino*, mama mă lua uneori cu ea la biroul ei de la compania HP (Hewlett Packard). Acolo, am avut ocazia să încerc la un moment dat o versiune timpurie a ochelarilor de realitate virtuală. Desigur că îmi petreceam mult timp la calculator când mă aflam acolo, dar erau și zile în care mergeam cu familia în drumeții lungi printre stejarii și brazii roșii de coasta din Big Basin** sau de-a lungul stâncilor din San Gregorio State Beach***. Vara, mergeam deseori în tabără în munții Santa Cruz****, unde mi s-a întipărit pentru totdeauna în minte numele *Sequoia sempervirens* (brad roșu de coastă).

Eu sunt și artistă, și scriitoare. La începutul lui 2010, din cauză că mă foloseam de calculatoare pentru a-mi crea arta și poate și din cauză că locuiam în San Francisco, am fost etichetată ca aparținând categoriei atotcuprinzătoare denumite „artă și tehnologie“. Dar singurul meu interes pentru tehnologie viza modul în care aceasta ne-ar putea da mai mult acces la realitatea fizică, căreia îi sunt cu adevărat loială. Astfel, am

* Oraș din Comitatul Santa Clara, California.

** Big Basin Redwoods este cel mai vechi parc de stat din California.

*** San Gregorio State Beach este o plajă de stat din apropierea Orașului San Gregorio, California.

**** Lanț muntos din centrul și nordul Californiei.

ajuns să fiu pusă într-o situație stranie, pentru că eram invitată la conferințe despre tehnologie, deși eu preferam să observ păsări în natură. Și acesta este doar unul dintre aspectele ciudate ale experienței mele de a fi „la mijloc“. În primul rând, sunt metisă și, în al doilea rând, creez artă digitală despre lumea fizică. Am fost artist în rezidență în locuri extrem de ciudate, precum Recology SF* (cunoscut sub denumirea de „groapa de gunoi“), San Francisco Planning Department** și Internet Archive***. În tot acest timp, am avut o relație de tip dragoste și ură cu Silicon Valley****, sursa nostalgiei mele față de copilărie și a tehnologiei care a creat economia atenției.

Uneori este bine să fi prins la mijloc, chiar dacă este un inconvenient. Multe dintre ideile de la baza acestei cărți sunt rezultatul anilor în care am predat arte plastice și în care am argumentat importanța acestora în fața studenților de la Stanford, specializați în proiectare și inginerie, dintre care mulți nu le vedeau rostul. Singura excursie pe teren pe care o organizez în cadrul cursului de proiectare digitală este o simplă drumeție și, uneori, îi rog pe studenții mei să iasă afară, la aer și să nu facă

* Companie de gestionare a deșeurilor din San Francisco.

** Departamentul de Urbanism din San Francisco.

*** Bibliotecă digitală americană non-profit care oferă acces gratuit la cărți, filme și muzică, precum și la un număr mare de pagini de internet arhivate.

**** Regiune din sudul Regiunii Golfului San Francisco, considerată centrul mondial al tehnologiei și inovației.

nimic timp de 15 minute. Sunt conștientă că acestea sunt strategiile mele de a insista pe un anumit subiect. Trăind între munți, în această cultură antreprenorială, hiperaccelerată, nu pot să nu mă întreb: Ce înseamnă să crezi lumi digitale, în contextul în care lumea reală ni se năruie dinaintea ochilor?

Activitățile puțin stranii pe care le organizez la curs izvorăsc și din îngrijorările mele. Văd foarte multă energie, intensitate și neliniște în rândul studenților și al cunoscuților mei. Văd oameni prinși nu doar în capcana notificărilor, ci și a mitului productivității și progresului, care nu doar că nu sunt capabili să se relaxeze, dar nici nu sunt conștienți de lumea din jur. În plus, în vara în care am scris această carte, am fost martora unor incendii mistuitoare, care păreau să nu se mai stingă. Acest loc, asemenea celui în care te afli tu acum, vrea să fie auzit și sunt de părere că ar trebui să-l ascultăm.

Să începem cu dealurile cu vedere spre Oakland, orașul în care locuiesc în prezent. Oakland este renumit pentru doi arbori. Primul este „Jack London Tree“, un stejar gigantic de pe coastă, situat în fața Primăriei, care a reprezentat și sursa de inspirație pentru logoul în formă de arbore al orașului. Al doilea este mai puțin cunoscut, fiind ascuns printre dealuri. Acesta a fost poreclit „Bunicul“ și „Bătrânul Supraviețuitor“, deoarece este singurul brad roșu primar rămas în picioare. Acest arbore sequoia reprezintă o reminiscență miraculoasă, veche de 500 de ani, a

vremurilor de dinaintea tăierii în masă a brazilor roșii de coastă care a urmat Goanei după aur. Deși dealurile din această zonă sunt pline de brazi roșii de coastă, aceștia reprezintă arbori secundari, care s-au dezvoltat din lăstarii strămoșilor lor, care, la un moment dat, fuseseră cei mai mari de pe întreaga coastă. Până în 1969, locuitorii din Oakland au presupus că toți arborii primari fuseseră eliminați, până când un naturalist l-a descoperit pe Bătrânul Supraviețuitor, care se înălța deasupra celorlalți arbori. De atunci, acest arbore străvechi a prins viață în imaginația colectivă, ducând la publicarea de articole, organizarea de drumeții și chiar filmarea unui documentar pe această temă.

Înainte să fie tăiați, vechii brazi roșii de coastă de pe dealurile din zona East Bay includeau și Arborii de Navigare, niște brazi roșii de coastă atât de înalți, încât marinarii din Golful San Francisco se ghidau după ei pentru a evita Blossom Rock*. (După tăierea arborilor, corpul de ingineri al armatei a fost nevoit să detoneze Blossom Rock.) Deși îmi place să mă gândesc că Bătrânul Supraviețuitor s-a numărat printre acei Arbori de Navigare, putem învăța câteva lecții de la acest arbore zbârcit, lecții care corespund traiectoriei pe care voi încerca să o trasez pe parcursul acestei cărți.

* Blossom Rock reprezenta un adevărat pericol pentru navigatorii care încercau să intre sau să iasă din Golful San Francisco în secolul al XIX-lea. Această stâncă se afla cam la jumătatea distanței dintre insula Alcatraz și insula Yerba Buena și nu era vizibilă, deoarece era sub apă.

Prima lecție este despre rezistență. Statutul oarecum legendar al Bătrânului Supraviețuitor se datorează nu doar vârstei și supraviețuirii sale improbabile, ci și locației sale misterioase. Până și celor care au crescut în zonă și au făcut drumeții pe aceste dealuri încă de mici le este greu să-l găsească. Și chiar și după ce îl identifici, tot nu poți să te apropii prea mult, deoarece este situat pe o pantă abruptă și stâncoasă, a cărei urcare necesită un efort uriaș. Acesta este și unul dintre motivele pentru care a supraviețuit tăierii. Un alt motiv este forma sa răsucită și înălțimea de aproximativ 28 de metri (o nimica toată comparativ cu ceilalți brazi roșii de coastă primari). Cu alte cuvinte, Bătrânul Supraviețuitor a rămas în viață în mare parte datorită faptului că fusese considerat inutil ca arbore pentru cherestea.

Pentru mine, sună ca versiunea în viața reală a unei povești – al cărei titlu este adesea tradus „Arborele inutil“ – din *Zhuangzhi*^{*}, o colecție de scrieri atribuite lui Zhuang Zhou, un filozof chinez din secolul al IV-lea î.H. Povestea este despre un tâmplar care vede un arbore (într-una dintre versiuni era vorba despre un stejar *Quercus serrata*, un arbore similar stejarului de coastă) impresionant de înalt și de bătrân. Dar tâmplarul îl trece cu vederea, considerând că este un „arbore inutil“, care a supraviețuit datorită crengilor sale noduroase, care nu ar fi bune pentru cherestea. La scurt timp, arborele îi apare

* Culegere de anecdote, parabole și fabule, considerată unul dintre textele ce stau la baza taoismului.

în vis și îl întreabă: „Mă compari cu acei arbori utili?“ Arborele îi atrage atenția că pomii fructiferii și arborii pentru cherestea sunt distruși în mod regulat, dar că strategia lui de supraviețuire fusese inutilitatea: „Acest lucru este foarte util pentru mine. Crezi că dacă aș fi avut vreo utilitate, aș mai fi ajuns să mă înalț atât de mult?“ Arborele dezaprobă distincția dintre utilitate și valoare pe care o face omul, care nu vede decât cherestea atunci când privește un arbore: „Ce sens are ca niște lucruri să condamne alte lucruri? De unde știi tu, un om lipsit de valoare, pe cale să mori, că sunt un arbore lipsit de valoare?“⁵ Îmi este ușor să-mi imaginez aceste cuvinte spuse de Bătrânul Supraviețuitor tăietorilor de lemne din secolul al XIX-lea, care l-au trecut cu vederea cu mai puțin de un secol înainte ca noi să începem să ne dăm seama ce am pierdut, de fapt.

Această formulă – utilitatea inutilității – este tipică pentru Zhuang Zhou, care folosea adesea exprimări aparent contradictorii și lipsite de logică. Dar asemenea celorlalte afirmații ale lui, nu este un paradox de dragul paradoxului, ci mai degrabă o observație a societății, care este în sine ei paradoxală, fiind caracterizată de ipocrizie, de ignoranță și de lipsă de logică. Într-o astfel de societate, cel care încearcă să ducă o viață modestă și etică pare a fi „pe dos“: pentru el, binele ar fi rău, susul ar fi jos, productivitatea ar însemna distrugere și, într-adevăr, inutilitatea ar fi utilă.

Dacă îmi permiți să extind ideea, am putea spune că Bătrânul Supraviețuitor a fost *prea ciudat* sau *prea dificil* pentru a trece ușor prin gater. Astfel, mi se conturează

în minte imaginea de „a rămâne ferm pe poziție“, care înseamnă să te modelezi în așa fel, încât să fi greu de acaparat de către sistemul capitalist de valori. Pentru a face acest lucru trebuie să respingi cadrul de referință, care, în acest caz, este caracterizat de productivitate, de putere pe plan profesional și de antreprenariat individual. Mai exact, trebuie să accepți și să încerci să-ți populezi mintea cu idei oarecum ambigue sau difuze, precum întreținerea pe post de productivitate, importanța comunicării non-verbale și simpla experiență de viață pe post de obiectiv principal. Trebuie să recunoști și să celebrezi o formă a sinelui care se schimbă în timp, care depășește descrierea algoritmică și a cărei identitate nu se oprește întotdeauna la granița individualității.

Într-un mediu complet angrenat în apropierea capitalistă a tuturor gândurilor noastre, a rămâne pe poziție este la fel de neplăcut ca a purta ținuta greșită într-un loc cu un anumit cod vestimentar. Așa cum voi arăta prin diverse exemple de refuz de schimbare a poziției din trecut, această acțiune necesită dedicare, disciplină și voință. Să nu faci nimic este *greu*.

O altă lecție pe care o putem învăța de la Bătrânul Supraviețuitor are legătură cu rolul său de martor și de memorial. Până și cel mai convins materialist trebuie să recunoască faptul că Bătrânul Supraviețuitor este complet diferit de orice monument creat de om, deoarece este, la urma urmei, *viu*. Într-unul dintre numerele din 2011 ale ziarului comunitar *MacArthur Metro*, răposatul Gordon

Laverty, care, la acea vreme, era un pensionar încă activ în cadrul East Bay Municipal Utilities District*, a scris împreună cu fiul său, Larry, o odă închinată Bătrânului Supraviețuitor: „E un tip care locuiește în vârful unei pante, în apropiere de Leona Park, care a fost martor la nebunia noastră încă de pe vremea primilor locuitori din Oakland. Numele lui este Bătrânul Supraviețuitor. Este un brad roșu de coastă și este foarte bătrân.“ Astfel, cei doi portretizează arborele ca martor al istoriei, de la vânătorii și culegătorii Ohlone** la sosirea spaniolilor și a mexicanilor și până la profitorii caucazieni. Pentru familia Laverty, perspectiva arborelui – neschimbată față de nebuniile succesive ale nou-veniților – îl transformă într-un simbol al moralității: „Bătrânul Supraviețuitor încă stă în picioare [...] asemenea unei santinele, pentru a ne reaminti să luăm decizii înțelepte.“⁶

Și eu îl văd la fel. Mai mult decât orice, Bătrânul Supraviețuitor este un fapt fizic, o dovadă nescrisă a unui trecut foarte real, atât natural, cât și cultural. Când privești acest arbore este ca și când ai privi ceva care a început să crească în mijlocul unei lumi foarte diferite, aproape de nerecunoscut: o lume în care oamenii protejau echilibrul local al vieții în loc să-l distrugă, când linia de coastă era încă neschimbată și încă existau urși grizzly, condori californieni și somon coho (toate acestea au dispărut din regiunea East Bay în secolul al XIX-lea). Nu sunt povești, nici

* Direcția Municipală pentru Utilități din East Bay.

** Populație de amerindieni de pe coasta de nord a Californiei.

măcar nu s-au întâmplat cu atât de mult timp în urmă. Așa cum acele care cresc din Bătrânul Supraviețuitor sunt legate de rădăcinile sale străvechi, la fel și prezentul crește din trecut. Această înrădăcinare este lucrul de care avem cel mai mult nevoie atunci când simțim că ne scufundăm într-un prezent amnezic și în estetica de franciză a virtualului.

Aceste două lecții ar trebui să te ajute să-ți dai seama unde vreau să ajung cu această carte. Prima parte din „să nu faci nimic“ se referă la eliberarea din strânsoarea economiei atenției, în timp ce a doua se referă la implicarea în altceva. Acel „altceva“ nu reprezintă nimic mai mult decât timp și spațiu, o posibilitate care ni se arată doar în momentul în care ne întâlnim la același nivel de atenție. În cele din urmă, în opoziție față de sentimentul de a nu avea un loc al tău, dat de viața optimizată petrecută pe internet, vreau să pledez pentru un „loc“ nou, care presupune o sensibilitate și o responsabilitate față de istorie (ceea ce s-a întâmplat aici) și de ecologie (cine și ce a trăit sau trăiește aici).

În această carte, susțin bioregionalismul ca fiind modelul de urmat pentru cum ar trebui să începem să percepem locul. Bioregionalismul, ale cărui baze au fost puse de ecologistul Peter Berg în anii '70 și care este foarte vizibil în practicile indigene de muncă a pământului, presupune cunoașterea formelor de viață din fiecare loc, dar și a felului în care acestea sunt interconectate, inclusiv cu oamenii. Gândirea bioregionalistă include practici precum reabilitarea habitatelor și permacultura, dar implică și un element cultural, având în vedere că ne cere să ne identificăm ca cetățeni ai unei bioregiuni în

aceeași măsură (dacă nu într-o măsură mai mare) în care ne identificăm ca cetățeni ai unui stat. „Cetățenia“ noastră într-o bioregiune necesită nu doar familiarizarea cu ecologia locală, ci și un angajament în deservirea acesteia.

Pentru mine este important să asociez critica mea la adresa economiei atenției cu promisiunea unei cunoașteri bioregionale, deoarece consider că gândirea colonialistă, capitalismul, singurătatea și poziția abuzivă față de mediu se produc reciproc. Acest lucru este important pentru mine și ca urmare a paralelelor dintre efectele economiei asupra sistemului ecologic și efectele economiei atenției asupra atenției noastre. În ambele cazuri, se observă o tendință spre o monocultură agresivă, în care componentele considerate „inutile“ și care nu pot fi însușite (de tăietorii de chereștea sau de Facebook) sunt primele eliminate. Din cauză că izvorăște din credința falsă că viața este atomizată și poate fi optimizată, această perspectivă asupra utilității nu recunoaște ecosistemul drept un întreg viu, care are nevoie de toate componentele sale pentru a funcționa corespunzător. La fel cum tăierea copacilor și agricultura la scară largă decimează terenurile, supraestimarea performanței transformă peisajul dens și prosper al gândirii individualiste și comunitare într-o fermă Monsanto* a

* Fostă corporație americană specializată în agrochimie și biotehnologie agricolă și cel mai mare producător de semințe și organisme modificate genetic. În 2018, a fost cumpărată de gigantul Bayer. Corporația Monsanto este cunoscută pe plan mondial pentru produsele sale controversate și dăunătoare sănătății umane și mediului înconjurător, ajungând să fie acuzată de „ecocid“.

cărei „producție“ distruge treptat solul, până când acesta nu mai poate fi cultivat. Pe măsură ce eradichează treptat fiecare specie de gândire, accelerează eroziunea atenției.

Oare de ce percepția modernă asupra productivității constituie atât de des un cadru pentru ceea ce reprezintă de fapt *distrugerea* productivității naturale a unui ecosistem? Sună ca paradoxul din povestea lui Zhuang Zhou, care, mai mult decât orice, este o glumă la adresa conceptului limitat de „utilitate“. Practic, atunci când îi apare tâmplarului în vis, arborele îl întrebă: „Util pentru ce?“ Aceasta este și întrebarea pe care mi-o pun atunci când îmi aloc suficient timp pentru a face un pas în spate și a analiza logica capitalistă a felului în care percepem în prezent productivitatea și succesul. O productivitate care produce ce? De succes în ce sens și pentru cine? Momentele în care m-am simțit cea mai fericită și mai împlinită le-am trăit atunci când am fost complet conștientă de faptul că sunt în viață, cu toată speranța, durerea și suferința pe care le implică acest lucru pentru fiecare muritor. În acele momente, ideea de succes pe post de obiectiv teleologic nu ar fi avut pic de noimă, deoarece acele momente reprezentau ele însele un obiectiv atins, și nu etape către un obiectiv. Cred că oamenii din vremea lui Zhuang Zhou simțeau același lucru.

La începutul poveștii despre arborele inutil apare un detaliu important. Multe dintre versiunile acestei povești menționează faptul că acel stejar noduros era atât de înalt și de gros, încât ar fi putut ține umbră „câtorva mii de boi“ sau chiar câtorva „mii de atelaje de cai“. Astfel, forma

acestui arbore inutil nu doar că îl protejează de tâmplar, dar reprezintă și un simbol pentru grija cu care își extinde crengile pentru a proteja miile de vietăți în căutare de adăpost, oferind astfel un loc favorabil pentru viața însăși. Vreau să-mi imaginez o pădure întregă de arbori inutili, cu crengi dense, împletite, care oferă un habitat impene-trabil pentru păsări, șerpi, șopârle, veverițe, insecte, fungi și licheni. Și dacă, la un moment dat, ar fi să treacă prin acest mediu generos, umbrit și inutil un călător de pe tărâmul utilității, eventual un tâmplar care s-a lăsat de meserie, să ia exemplul animalelor și să se așeze sub un stejar, unde să tragă un pui de somn, poate pentru prima dată în viața lui.

Vei descoperi că, asemenea Bătrânului Supraviețuitor, această carte este puțin mai ciudat structurată. Argumentele și observațiile pe care le voi furniza nu sunt o serie de componente bine ordonate și întrețesute ale unui întreg logic. Adevărul este că am văzut și am trăit multe lucruri în timp ce scriam această carte – lucruri care m-au făcut să mă răzgândesc de mai multe ori și pe care le-am structurat din mers. După ce am terminat-o de scris, eram deja o persoană diferită față de cea de la început. Drept urmare, gândește-te la ea ca la un eseu deschis și extins, în adevăratul sens al cuvântului (o călătorie, o dezbatere), și nu ca la o transmisie închisă de informații. Este mai puțin o lectură și mai mult o invitație la o plimbare.

Primul capitol al acestei cărți reprezintă o versiune a unui eseu despre o stare de criză personală care m-a

condus spre nevoia de a nu face nimic, pe care l-am scris în primăvara de după alegerile din 2016. În primul capitol, încep să identific câteva dintre cele mai mari nemulțumiri pe care le am în legătură cu economia atenției, mai exact faptul că aceasta se bazează pe teamă și neliniște și pe principiul că „tulburarea“ este mai productivă decât efortul de întreținere – acela de a ne menține pe noi înșine și pe alții în viață și sănătoși. Acest eseu, pe care l-am scris în mijlocul unui mediu online în care nimic nu mai avea sens pentru mine, reprezintă o pledoarie pentru animalul uman încorporat spațial și temporal în acest mediu; asemenea scriitorului din domeniul tehnologiei, Jaron Lanier, am încercat „să mă concentrez din răspuțeri pe a fi uman“.

Una dintre primele reacții la toate acestea este de a o lua la sănătoasa – odată pentru totdeauna. Astfel, în cel de-al doilea capitol, prezint diverși oameni și grupuri care au aplicat această abordare. Putem învăța multe de la comunitățile contraculturale ale anilor '60* despre dificultățile inerente ale încercării de a te sustrage complet din realitatea capitalistă, precum și despre încercările, uneori sortite eșecului, de a scăpa complet din mediul politic. Acesta este punctul de pornire pentru distincția pe care o voi face pe parcursul aceste cărți între 1) a te elibera complet de „lume“ (sau doar de câțiva oameni)

* Dezvoltate pe fondul intervențiilor militare în Vietnam, dar și al altor probleme sociale, precum sexualitatea, drepturile femeilor și drogurile psihedelice etc.

și 2) a rămâne ferm pe poziție în timp ce te eliberezi de economia atenției și de nevoia de a te baza excesiv pe o opinie publică filtrată.

Distincția stă la baza ideii de a refuza să-ți schimbi poziția, care constituie subiectul capitolului trei. Urmând exemplul copistului lui Herman Melville din *Bartleby*, care nu răspunde niciodată cu „Nu voi face“, ci cu „Prefer să mă abțin“, îmi îndrept atenția spre istoria refuzului pentru a găsi răspunsuri care se opun complet întrebării și încerc să arăt că acel spațiu creativ al refuzului este amenințat în vremurile de precaritate economică generală, când toată lumea, de la angajații Amazon până la studenți, observă că limitele refuzului se restrâng, în timp ce mizele intrării în joc cresc. Având în vedere că a-ți *permite* să refuzi are niște implicații majore, consider că să înveți să-ți redirecționezi și să-ți extinzi atenția este cea mai bună cale de a opri ciclul nesfârșit dintre atenția captivă, înfricoșată și insecuritatea economică.

Capitolul 4 este bazat, în mare parte, pe experiența mea ca artistă și profesoară de arte, interesată de felul în care arta ne poate învăța noi dimensiuni și nuanțe ale atenției. Analizez atât istoria artei, cât și studiile din domeniul vizualului pentru a stabili legătura dintre atenție și voință – cum să ne sustragem economiei atenției și să învățăm, în același timp, să ne stăpânim mai deliberat atenția. Acest capitol se bazează și pe experiența mea personală legată de descoperirea bioregiunii mele, care a condus la dezvoltarea unui nou model de atenție aplicat locului în care am trăit întreaga viață.

Dacă ne putem folosi atenția pentru a popula un nou plan al realității, ne-am putea regăsi acolo concentrându-ne atenția asupra aceluiași lucru și asupra fiecăruia dintre noi. În capitolul 5, analizez și încerc să elimin granițele impuse de „bula filtrelor“ asupra felului în care îi percepem pe cei din jur. Ulterior, îți voi cere să duci ideea și mai departe, concentrându-ți aceeași atenție asupra lumii mai-mult-decât-umane. În cele din urmă, voi furniza argumente pentru o percepție asupra sinelui și a identității total opuse stilului personal: un lucru instabil, care își schimbă forma în funcție de interacțiunile cu cei din jur și cu diverse tipuri de locuri.

În ultimul capitol, încerc să-mi imaginez o rețea de socializare utopică care ar putea include toate elementele descrise anterior. Mă folosesc de lentila necesității profund umane pentru contextul spațial și temporal pentru a înțelege violența „colapsului contextului“ din mediul online și propun în schimb un fel de „colecție de contexte“. Pentru a înțelege că ideile importante necesită un spațiu și o perioadă de incubație, am analizat atât rețelele descentralizate, necomerciale, cât și importanța comunicării în privat și a întâlnirilor în persoană. Propun să ne retragem atenția și să ne folosim de ea pentru a restabili ecosistemele biologice și culturale în care formăm identități pline de însemnătate, atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv.

În vara în care mi-am petrecut aproape fiecare zi scriind această carte, câțiva prieteni au început să facă glume pe

seama faptului că lucrăm atât de intens la ceva care se numea *Cum să nu faci nimic*. Dar adevărata ironie este că, scriind o carte cu un astfel de titlu, m-am radicalizat fără voia mea, învățând importanța acțiunii de *a face ceva*. În calitate de artist, mi-am petrecut mult timp gândindu-mă la atenție, dar abia acum am ajuns să înțeleg cu adevărat care este rezultatul unei vieți caracterizate de atenție susținută. Pe scurt, aceasta conduce la creșterea nivelului de conștientizare, atât în ceea ce privește norocul uriaș că sunt în viață, cât și în ceea ce privește tiparele de distrugere culturală și ecologică din jurul meu – și contribuția inevitabilă pe care o aduc eu însămi la aceste tipare, indiferent dacă recunosc sau nu acest lucru. Cu alte cuvinte, simpla conștientizare este sămânța responsabilității.

La un moment dat, am ajuns să privesc această carte ca pe una activistă, deghizată într-una de dezvoltare personală. Cu toate acestea, nu sunt sigură dacă ea se încadrează pe deplin în vreuna dintre aceste categorii. Dar oricât de mult îmi doresc ca această carte să îți ofere ceva semnificativ, sper să contribuie, într-o anumită măsură, și la activism, furnizând un popas reconfortant pentru cei porniți pe drumul spre dreptate. Sper ca practica de „a nu face nimic“, în opoziție față de mediul obsedat de productivitate, să contribuie la reintegrarea indivizilor care să poată ulterior contribui la refacerea comunităților umane, și nu numai. Mai mult decât orice, sper că îi poate ajuta pe oameni să găsească moduri semnificative de relaționare, durabile și complet lipsite de profit pentru corporațiile ale căror parametri și algoritmi nu și-au avut

niciodată locul în conversațiile despre gândurile, sentimentele și supraviețuirea noastră.

Un lucru interesant pe care l-am descoperit în ceea ce privește atenția este că anumite forme ale acesteia sunt contagioase. Atunci când petreci suficient timp alături de cineva foarte atent la ceva (cum ar fi păsările, în cazul meu), începi, inevitabil, să fii și tu atent la unele dintre acele lucruri. De asemenea, am descoperit că tiparele de atenție – ce alegem să observăm sau să nu observăm – stabilesc felul cum percepem noi înșine realitatea și afectează în mod direct lucrurile pe care le considerăm posibile, indiferent de moment. Văzute ca un întreg, pentru mine, aceste aspecte sugerează potențialul revoluționar al retragerii atenției. Din perspectiva logicii capitaliste, care prosperă ca urmare a miopiei și a nemulțumirii, un lucru atât de simplu precum a nu face nimic poate reprezenta, într-adevăr, ceva periculos: evadând printr-o mișcare laterală spre oamenii din jurul nostru, putem ajunge să descoperim că beneficiem deja de tot ce ne-am dorit vreodată.

Un argument elocvent împotriva cultului eficienței.

**THE NEW YORK TIMES
BOOK REVIEW**

Într-o epocă în care aproape totul se petrece online, atenția noastră a devenit unul dintre cele mai valoroase bunuri, adeseori fiind comercializată fără consimțământ și în schimbul unui preț injust. Concentrarea fiecăruia dintre noi a ajuns monedă de schimb într-o lume în care valoarea unui individ se măsoară în funcție de productivitate. Ne sacrificăm libertatea, gândirea autonomă, sănătatea fizică și mintală pentru a satisface o piață capitalistă care nu ține cont de nevoile noastre. Evident, un sacrificiu prea mare.

În cartea de față, distinsă cu numeroase premii și una dintre preferatele fostului președinte Barack Obama, autoarea ne arată unde greșim în această tranzacție. Nu promovează retragerea din societate, asemenea filozofilor din vechime, ci mai degrabă o schimbare a perspectivei. Astfel, o atenție sporită acordată lucrurilor care chiar contează poate duce la acțiuni politice, sociale și economice semnificative și la o înțelegere mai profundă a sinelui.